

SESOTHO PUO YA PELE YA TLATSETSO: PAMPIRI YA I
SESOTHO FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Nako: Dihora tse 2½

Matshwao: 100

DITAELO HO MOHLAHLOBUWA

1. Pampiri ena e na le maqephe a 13. Etsa bonnete ba hore a felletse.
 2. Pampiri ena e arotswe dikarolo tse NNE, e leng:

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO
KAROLO YA B: KAKARETSO/KGUTSUFATSO
KAROLO YA C: DITHOTHOKISO
KAROLO YA D: THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO
 3. Araba dipotso kaofela.
 4. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
 5. Qala karolo e NNGWE le e NNGWE leqepheng le LETJHA.
 6. Ngola ka mongolo o makgethe o balehang.
-

KAROLO YA A TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Karolong ena o fuwe mefuta E MMEDI ya ditema. Bala le ho boha tema E NNGWE le E NNGWE ka tlhoko. Araba ka lentswe LE LE LENG feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

TEMA YA A

Bala tema e latelang ka tlhoko, o nto araba dipotso tse hlahang tlasa yona.

BOBODU BO SITISA TSHEBETSO SEPOLESENG

1	Haeba menyenjetsi ya bobodu bo etswang ke mapolesa a itseng, porofenseng ya Kapa Botjhabela e le nnete, basebeletsi ba mmuso (mapolesa) ba tla be ba ekile baahi ba porofense ena e aparetswang ke ntwang ya maqulwana. Le teng ha e le hore menyenjetsi ena ha se nnete, hona ho tla pepesa batho ba ikemiseditseng ho senya lebitso la sepolesa le ho itsheanya seriti.	5
2	Lekgotleng la dinyewe ka Pherekong 2018, ho ile ha utlwahala hore hlooho ya mafokisi ya Kapa Bophirima, Majoro Jeremy Vearey, e ne e le setho sa lequlwana le bitswang 27s, mme o ile a sebetsa le moetapele wa 27s ho fenetha leqwetha. Dilemo tse tharo tse fetileng hona Motse Kapa, Majoro Andre Lincoln wa <i>Anti-Gang Unit</i> o ne a batla mmelaellwa wa botlokotsebe ho mo thusa ho bolaya motho ya neng a mo jesetsa kgwebeleng mosebetsing.	10
3	Ho qothisana lehlokwa ha mapolesa ho ile hodimo. Ketso ena e ile ya mpefatswa ke polao ya lefokisi Kinneer. Kinneer o ile a bolawa kante lapeng la hae Bishop Lavis ka la 18 Lwetse 2020. Lefu la Kinneer le bakilwe ke ho letsa phala ha hae ka bobodu bo etswang ke basebetsimmoho ba hae. Diketso tsena tse mpe tsa sepolesa di thuntheditse sepolesa hoo baahi ba sa tsebeng hore ke lepolesa lefe le tshepahalang.	15
4	Ka selemo sa 1990, Motse Kapa, Majoro Lincoln o ile a fuwa mosebetsi wa ho fuputsa dikebekwa tse akgang mmelaellwa wa naha ya Itali, Vito Palazzolo le moetapele wa balebeledi ba tulo tsa boithabiso, Cyril Beeka. Ka bomadimabe Beeka o ile a bolawa ka selemo sa 2001. Se makaditseng batho ke ha Lincoln a qoswa ka ho sebedisana le motho eo a lokelang ho mo fuputsa e leng Palazzolo.	20
5	Lincoln o ile a qoswa hammoho le Palazzolo. Ka selemo sa 2003, Lincoln o ile a tebelwa sepoleseng. Ka mora dilemo tse tshelletseng, Lincoln o ile a ipelaetsa mme a fumanwa a se molato. Ka selemo sa 2010, Lincoln o ile a kgutlisetswa mosebetsing.	25
6	Ho bonahala mapolesa a ameha mefuteng e latelang ya bobodu: mapolesa a amohela tlotjotjo hore ba se tlahele tlolo ya molao; bobodu ba molao, mona mapolesa a amohela dino, dijo le diteboho tse itseng hobane e le mapolesa; ho utswa le ho thuba, mona mapolesa a utswa bathong ba tshwerweng kapa tulong eo botlokotsebe bo etsahetseng ho yona; ha mapolesa a sa fane ka bopaki kapa a sa hlahelle lekgotleng la dinyewe mme a amohela tlotjotjo ho mmelaellwa; ha lepolesa le bua leshano lekgotleng la dinyewe ho sireletsa mosebetsimmoho ketsong e seng molaong eo a e entseng; ha lepolesa le kenya dithethefatsi kapa ntho e seng molaong mokotleng, koloing kapa tulong ya mmelaellwa a sa bone.	30

7	Baahi ba Aforika Borwa ba lebelletse sepolesa e be sona seo e bang mohlala wa boitshwaro bo botle empa methwaela e sepoleseng e thunthetsa serithi sa sona. Ha ke ngola taba tsena sepolesa se hlokahala la rita ka lebaka la sewa sa Covid-19. Boholo ba mapolesa a sebetsa ka boitelo.	35
---	--	----

[E tswa inthaneteng ya lokiswa ke mohlalobij]

- 1.1 Ho ya ka seratswana sa 1, na mongodi o na le bopaki ba ditaba tsena? Tiisa karabo ya hao ka lentswe le sebedisitsweng ho hlakisa karabo ya hao. (2)
- 1.2 Ka mantswe a hao hlalosa seo mongodi a se bolelang ka sekapolelo se moleng wa 11. (2)
- 1.3 Na Majoro Jeremy Vearey ke motho ya loketsweng ho fuwa mosebetsi wa ho fedisa maqulwana a dinokwane le babolai Kapa? Tiisa karabo ya hao ka ntlha tse 2. (3)
- 1.4 Qotsa sekapolelo se seratswaneng sa 3 se re bolellang hore ho ne ho se na kgotso sepoleseng sa Kapa. (1)
- 1.5 Lefokisi Kinnear le bolaetsweng? (1)
- 1.6 Ho ya ka wena ke eng e ka etswang ho fedisa bobodu sepoleseng? (2)
- 1.7 Na Lincoln e ne e le motho ya loketseng ho fuputsa Vito Palazzolo? Tiisa karabo ya hao. (2)
- 1.8 Hobaneng Lincoln a ile a fumanwa a se molato ha a ipelaetsa lekgotleng la dinyewe? (2)
- 1.9 Lincoln o ile a ipelaetsa mme a kgutlisetswa mosebetsing ka mora dilemo tse kae? (1)
- 1.10 Mofuta o mong wa bobodu ba sepolesa ke ha mapolesa a ameha ho utsweng le ho thubeng. Fana ka mohlala moo o boneng mapolesa a ameha. (1)
- 1.11 Ntle le mofuta wa bobodu o ho 1.10, ke mofuta efe hape e 3 ya bobodu ho tswa seratswaneng sa 6 bo etswang ke mapolesa? (3)
- 1.12 Maikutlo a hao ke afe mabapi le batho ba kang Vearey le Lincoln sepoleseng? (2)

TEMA YA 2

Bala le ho boha ditaba tse latelang o nto araba dipotso.

[E hlophisitse le ho lokiswa ke mohlalobi]

- 1.13 Hobaneng betjhe ya sepolesa e beilwe hodimo tlhahisoleseding e ka hodimo? (2)
- 1.14 Ho ya ka wena, ke dintho dife tse 2 tseo setjhaba se ka thusang sepolesa ka tsona? (2)
- 1.15 Bohlokwa ba seatla se ditabeng tse ka hodimo ke bofe? (2)
- 1.16 Hobaneng polelo e tlhahisoleseding e ka hodimo e ngotswe ka mongolo o moholo? (1)
- 1.17 O nahana bohlokwa ba matsoho a tshwaraneng tlhahisoleseding e ka hodimo ke bofe? (1)

30 matshwao

KAROLO YA B KAKARETSO/KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala tema e latelang ebe o e akaretsa/kgutsufatsa ka ho:

1. Hlahisa dintlha tse HLANO (5) ka dipolelo tse hlahlamanang ka tshwanelo.
2. Akaretsa ka mantswe a 70.
3. Sebedisa mantswe a hao.
4. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 2.1 ho isa ho 2.5.
5. Ngola polelo e nngwe le e nngwe moleng wa yona o motjha.
6. Bontsha PALO YA MANTSWE qetellong ya kakaretso ya hao.

NAHA E JELE BOYA

Ha se naha ya Afrika Borwa feela eo ho fumanwang tshebetso e mpe e etswang ke ntja tsa mmuso. Lefatshe ka bophara ho ntse ho na le ditlaleho tsa bobodu le manyofonyofo a etswang ke ba molao. Nnete e hokae ha taba di le tjena? Dipatlisiso di supa hore diperesente tse 46, toropong ya Victoria e fumanehang naheng ya Australia, tsa mapolesa di ameha bobodung ba basebeletsi ba mmuso lefapheng la mapolesa. Batho bao ba tlamehang e be bona ba sireletsang naha le baahi ba yona, ho bonahala le bona ba ntse ba na le seabo diketsong tsa bobodu le tse silafetseng.

A le mong ho mapolesa a mahlano a Victoria o re ha a no tlaleha diketsahalo tsa bobodu bo etsahalang lefapheng lena le ha a ka bona ka mahlo a hae a sa utlwi ka bo bare. Ba bang ba bolela hore ba ka se tlalehe ka baka la ho siirelletsa mesebetsi ya bona. Tsena di bolelwa ke baqolotsi ba ditaba.

Tlaleho ya *Independent Broad-based Anti-corruption Commission* (Ibac) e tsepamisitse maikutlo mapoleseng a 1,172 a Victoria. Palong ena, ke ba diperesente tse 80 ba ileng ba kwetliswa le ho ikana ho etsa mosebetsi wa bona ka toka le botshepehi.

Lemong se fetileng ha ho ne ho etswa dipatlisiso hore na ke mapolesa a makae a ka tlalehang bobodu, ho fumanwe hore diperesente tse 80 bore bo ka tlaleha bobodu boo. Palo ya mapolesa a reng ona a ka tlaleha bobodu bona, a hodimo ka peresente tse 71 ha ho bapiswa le ya selemo sa 2015.

Ibac e fumane hore boholo ba mapolesa bo sebedisana le maqulwana a rekisang dithethefatsi. Mona ho tlalehwa hore, haeba o le e mong ya sebedisanang le maqulwana ana, ha ho ka tsela eo ho ka etsahalang hore maqulwana ana a tshwarwe. Lebaka la sena ke hore ho na le hoo o ho fumanang ka morao ha thekiso ya dithethefatsi tsena. Motho o ka ipotsa potso – na basebetsi bana ba molao, ba etsa se molaong?

[E qotsitswe mme ya lokiswa ho tswa ho: <theguardian.com/australia-news/2020/aug/04>]

10 matshwao

KAROLO YA C DITHOTHOKISO**POTSO YA 3**

3.1 Bala qotso e latelang ka hloko, o nto araba dipotso tse tla e latela.

BOTLOKOTSEBE – D. L. XABA

- 1 Ba heso bathong ntho e jele setsi,
- 2 Mamelang ke le tsholele ke phehile,
- 3 Ke dillo bosiu le motsheare,
- 4 Batho ntho tsa bona di a ya.

- 5 Bana batswadi ha ba ba utlwe,
- 6 Motswadi o lla tsatsi ho pota;
- 7 Le tjhabe le be le dikele,
- 8 Puo e le ngwanaka tlohela bonokwane.

- 9 Utlwang batswadi, bana, ba sa phela,
- 10 Ka moso le tla llela metsotso;
- 11 A se a iketse masihlwane a thotse,
- 12 O tla fetoha mokopakopa, thube-ha-e-na-tsatsa.

- 13 Leha eka o a sotleha ngwaneso,
- 14 Feela motswadi a ka se o lahle;
- 15 Qoba ho bitswa moiketsi weso,
- 16 Hobane re ke ke ra o llela.

- 17 Ngwana ya lokileng ke letlotlo ho batswadi,
- 18 Ba ikotla difuba ha ba itshole,
- 19 Bana utlwang batswadi ba lona,
- 20 Ke yona ntho e lokileng ya mantlha eo.

- 3.1.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? Tiisa Karabo ya hao. (2)
- 3.1.2 Ke bonono bofe bo sebedisitsweng moleng wa 7 ka mantswe **tjhabe** le **dikele**? Bohlokwa ba bonono boo ke bofe? (2)
- 3.1.3 Ke maikutlo afe ao mmadi a bang le ona ha a bala thothokiso ee? (2)
- 3.1.4 Ke molaetsa ofe oo sethothokisi se fanang ka ona thothokisong ee? (2)
- 3.1.5 Ke bonono bofe bo sebedisitsweng ke sethothokisi moleng wa 12? Bohlokwa ba bonono boo ke bofe? (2)

3.2 Boela o bale qotso e latelang ka hloko, o nto araba dipotso tse tla e latela.

O EMETSENG? – T. J. MAHAPA

- 1 Hantlente molato keng sephoqo towe,
- 2 Ha o dutse lapeng o ahlame,
- 3 Tlasa bethe e le lao sa hao,
- 4 Ha thunya se lla se kgabola?

- 5 Tjhaba ke sela se a itseka,
- 6 Ntwa se e lata letailane,
- 7 Se re: "ha e boye Afrika, ha e boye",
- 8 Wena o ahlame ntlong phauphau towe.

- 9 O emetseng semau mau towe?
- 10 Ha basadi ba tswile ba lwana,
- 11 Wena o ahlame ntlong o a phoqosela,
- 12 Hantlente molato keng ntjamme?

- 13 Hela, nkahlama phaphama,
- 14 Tadima ba masea bana ke bane,
- 15 Ba lwana ba itseka,
- 16 Wena o emetseng?

- 3.2.1 Sethothokisi se sebedisitse bonono bofe sehloohong sa thothokiso? Hobaneng se kgethile ho sebedisa bonono boo? (2)
- 3.2.2 Ke mokgabisopuo ofe o sebedisitsweng ka mantswe **ha thunya se lla ...** moleng wa 4? (1)
- 3.2.3 Mofuta wa thothokiso ena o bitswang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 3.2.4 Ke maikutlo afe ao mmadi a bang le ona ha a bala thothokiso ee? (2)

3.3 Bala qotso e latelang ka hloko, o nto araba dipotso tse tla e latela.

LEFU – J. MOKOENA

- 1 Ha ke bua ka lefu, ke re phakwe,
- 2 Ha ke bua ka phakwe, ke re Ramautla,
- 3 Phakwe e ubellang ditsuonyana di eso iphatele,
- 4 Ramautla ya ketolang a siya dithako.

- 5 Morwerwe wa lefu o hlotse bolepi kajeno,
- 6 Le monkgo wa lona o thimoditse mapaku,
- 7 Ditsomi di epetswe ha tshelala kgateane,
- 8 Ruri lefu le re nketse metswalle.

- 9 Lefu, nna ha ke bua ka wena, ke tshedisa,
- 10 Siba la ka nna jwale le tlala thothomelo,
- 11 Meokgo e qhitsa e ntshulafaletsa bophelo,
- 12 Le bokgelekeng nna ke tswella ho nyehlisa.

- 13 Lefu ke lena ke mokgokakgwale,
- 14 Lefu ke lena le thehile fika sa pale,
- 15 Fatsheng lena re bana ba lebitla
- 16 Ho benya lerumo, ho kgabola kanono moela.

- 17 Nna jwale ke tjhele lentswe ke ho lla
- 18 Meokgo ya ka e sitwa ho ntshedisa, le ho phalla,
- 19 Hoba lefu ke lena le nkamoha baena re phomotse,
- 20 Re phomotse re ipuela tse monate.

3.3.1 Thothokiso ee ke ya mofuta ofe? Tiisa Karabo ya hao. (2)

3.3.2 Ke mokgabisopuo ofe o moleng wa 9? (1)

3.3.3 Sethothokisi se sebedisitse phetapheto efe ka mantswe: **lefu ke lena** meleng ya 13 le 14? Bohlokwa ba bonono boo ke bofe? (2)

3.3.4 Fana ka molaetsa wa thothokiso ee. (2)

3.4 Bala thothokiso e latelang ka hloko, o nto araba dipotso tse tla e latela.

PELO E JA SERATI – J. MOKOENA

- 1 Ke bua ka makoko ke sa habeye,
- 2 Ke bua tshita tsa lefatshe lena ke sa qeaqee,
- 3 Dira tsa motho di nyadiswa le dinaledi,
- 4 Le metswalle ya hae e kgabiswa le dinaledi,
- 5 Empa ebe phapang ke efe lona dikgaitsemi?

- 6 Monongwaha ke hopola tshiu tsela,
- 7 Pososelo ya ka e nkala lebatha la tsela,
- 8 Mora motho o kile a re jarela sefapano,
- 9 A re fatsheng lena re etse nnete dikano,
- 10 Ho rona baena le dikgaitsemi, ke thatano.

- 11 BoMohanwe kajeno ba eme lepaketla,
- 12 Tsa bona ditshobotsi ba di pholla ba di keketla,
- 13 Maifong ba siya pitsa di etjha sehau,
- 14 Ao, botle ba ngwetsi tse bo baka mahlomola,
- 15 Bakgwenyana ba sala ba hweshetsa sa makau.

- 16 BoTlhong ba maoba ba ho bonwa sewelo,
- 17 Monongwaha ke tjhobolo tse shweleng matswalo,
- 18 Ka hohle ho dungwadungwa ka boNthati,
- 19 Ka mona le ka mane pelo e ja serati,
- 20 Ba re kajeno fatsheng lena ha re tlodisane kgati.

- 3.4.1 Ke maikutlo afe ao mmadi a bang le ona ha a bala thothokiso ee? Tiisa karabo ya hao. (2)
- 3.4.2 Sethothokisi se sebedisitse mokgabisopuo ofe moleng wa 15? (1)
- 3.4.3 Ke bonono bofe bo sebedesitsweng molathothokisong wa 12? Bohlokwa ba bona ke bofe? (2)
- 3.4.4 Sethothokisi se sebedisitse bonono bofe ka mantswe **baena** le **dikgaitsemi** moleng wa 10? (1)

30 matshwao

KAROLO YA D THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 4**

Bala le ho boha setshwantsho se ka tlase o nto araba dipotso.

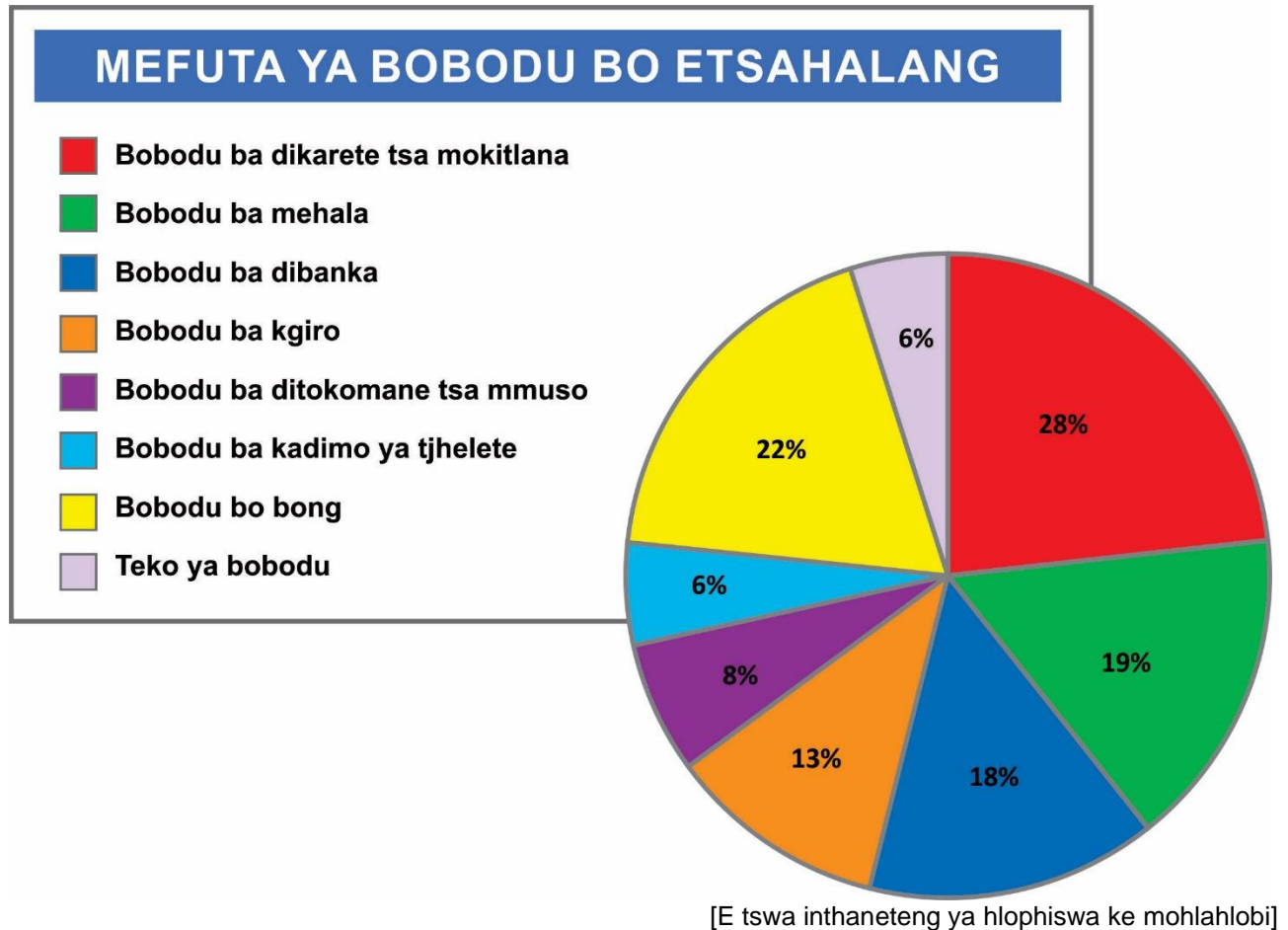
[E tswa inthaneteng ya lokiswa ke mohlalobi]

- 4.1 Motho ya ho A o sebetsang? Hobaneng o realo? (2)
- 4.2 Na motho ya ho A o loketse mosebetsi oo a o etsang? Tiisa karabo ya hao. (2)
- 4.3 Motho ya ho A o bua le mang? Tiisa karabo ya hao. (2)
- 4.4 Lentswe **ntshunyakgare** pudulwaneng ya A le bolelang? (2)
- 4.5 Manolla phogo e hlahellang temeng e ka hodimo. (2)

- 4.6 Ntle le puo ya motho ya ho A, ke ketso efe e bontshang hore o iphapanyetsa se etsahalang? (1)
- 4.7 Ngola ntlha tse 2 tse bontshang hore ha ho na tekatekano bathong ba setshwantshong se ka hodimo. (2)
- 4.8 Sebedisa lentswe **rona** polelong ya hao mme le fane ka moelelo o fapaneng le o pudulwaneng ya B. (2)
- [15]**

POTSO YA 5

Boha setshwantsho se latelang o nto araba dipotso.

- 5.1 Ka palo, ke bobodu bofe bo tlase setshwantshong se ka hodimo? (1)
 - 5.2 Ke ntho dife tse pedi tseo o nahanang hore di ka etswa ke dibanka ho thibela bobodu ba dikarete tsa mokitlana? (2)
 - 5.3 Ke bobodu bofe bo hlahellang bo le hodimo ka palo setshwantshong se ka hodimo? (1)
 - 5.4 Ke ditokomane dife tse 2 tsa mmuso tseo o tsebang bobodu bo etswa ka tsona? (2)
 - 5.5 Fana ka mohlala wa bobodu bo ka hlahellang tlasa **bobodu bo bong** kerafong e ka hodimo. (1)
- [7]**

POTSO YA 6

Bala qotso ya puisano e latelang o nto araba dipotso.

LESODI:	Moya wa ka o farasitse ha bohloko. Ebile ke ikutlwa ke fokola, mangole a kgwehla. Ee, ekare ke yona kgutsana e se nang beng. Ee, ntate. Bohale ba ntate bo mpehile tsietsing haele mona ke tlameha ho tobana le yena ka taba ena. Ke bile ke nahana ka tsela e nngwe. Ee bo, ke tlameha ho buisana le malome, yena a mpe a nkele ho ntate le mme. Kgasiang o hapile pelo ya ka. Ke lokela ho raha moritshwana, mme bothata ba ka ke yena ntate. Ee, ha ke tloha mona ke ya ho malome, o tlameha ho nthusa. E re ke hle ke ye.
PELA:	Maleshwane, Lesodi o kae hona tje? O kae moshanyana eo?
MALESHWANE:	Ha se wena kapa nna ya lokelang ho tseba moo a leng teng, empa kgalemelo ya nnete e lokela ho etswa ke wena ntate, haholo hobane e le ngwana wa moshanyana. Na ke yona taba e ka re qabanyang?
PELA:	Mme mosadi wa ka, ho kgalemela ngwana ha se ha ntate ka tlung, mme ho bua nnete, mme ke yena ya e tshwarang ka bohaleng, ke ka hona kgalemelo ya hae e nang le matla ka tlung.

[E qotsitswe bukeng ya *Seyalemoya* e ngotsweng ke R. H. Moeketsi]

- 6.1 Ke lentswe lefe le nepahetseng leo mongodi a ka beng a le sebedisitse sebakeng sa hore: **ke kgutsana e se nang beng**? (1)
- 6.2 **Ho raha moritshwana** puong ya Lesodi ho bolelang? (1)
- 6.3 Tshebediso ya mantswe **ntate** le **mme** puisanong ya Pela le Maleshwane le ha ba lwantshana, e re bolellang ka semelo sa bona? (2)
- 6.4 Qolla sitiriyothaepe puisanong e ka hodimo. Hobaneng o re ke sitiriyothaepe? (2)
- 6.5 Lesodi ha a re moya wa ka o farasitse ha bohloko o bolelang? (2)

[8]

30 matshwao

Matshwao kaofela: 100